

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Curavcı, S. (2026). Denizli'nin kadim eğitim kurumu: İshak Bey Medresesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 76 Türk Dünyası Özel Sayısı, X- Y. <https://doi.org/10.30794/pausbed.xxxx>
[xx/https://doi.org/10.30794/pausbed.xxxxx](https://doi.org/10.30794/pausbed.xxxxx)

DENİZLİ'NİN KADİM EĞİTİM KURUMU: İSHAK BEY MEDRESESİ*

Seçil CURAVCI¹

¹Dr., Bağımsız Araştırmacı, secilcuravci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7499-6988>

Öz

Türk-İslam devletlerinin kurumsal işleyişleri içerisinde en önemli eğitim müesseseleri olan medreseler, Anadolu'nun dört bir köşesinde varlık gösteren her devlet ve beylik bünyesinde İslam'ın gelenek ve öğretileri ile Türklerin örf ve âdetlerinden beslenerek yüzyıllar boyunca irili ufaklı yapılar hâlinde kurulmuştur. Güneybatı Anadolu'da yer alan Denizli kazası sınırları içerisinde hüküm süren İnançoğulları Beyliği ve inşa ettiği medrese de bu durumun en güzel örneklerinden birini meydana getirmiştir. Denizli kazasının bilinen ilk medresesi ve XVII. yüzyıla kadar en mühim eğitim kurumu olma özelliğini taşıyan bu müessese, teşkil edildiği dönemden itibaren bölgenin kültürel ve ilmî hayatında merkezî bir konum edinmiştir. Nitekim bu makale; eğitime verilen önemin bir neticesi olarak kendisine tahsis edilen zengin vakıflar sayesinde kurulduğu XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin ayakta kalmayı başaran ve köklü bir kurum olarak tarih sahnesinde yerini alan İshak Bey Medresesi'ni mercek altına almıştır. Makalede; Osmanlı eğitim sisteminin taşradaki temsilcilerinden biri olan İshak Bey Medresesi'nin kuruluşundan itibaren geçirdiği tarihî-siyasi süreç bağlamında kurumsal kökeni ve banisi, idari mekanizması ve işleyişi, personel kadrosu ve entelektüel altyapısı, finansal temelleri ve bütçe bilançosu ele alınarak Denizli kazasının sosyo-ekonomik ve kültürel tarihine ışık tutulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda farklı arşiv fonlarında tespit edilen tahrir, evkaf, mühimme ve hurufat defterleri ile muhtelif resmi vesikalar incelenmiş; elde edilen veriler doğrultusunda Osmanlı maarif ağının yereldeki izdüşümü olan medrese, kurumsal yapı ve işlevsel boyutlarına odaklanan monografik bir perspektifle analiz edilmiştir. İshak Bey Medresesi'nin beş asırlık kurumsal biyografisini birincil kaynaklar ışığında konu edinen bu makale, müesseseye dair kaleme alınan ilk müstakil ve özgün çalışma olarak literatürde var olan önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Anahtar kelimeler: Denizli, İnançoğulları, İshak Bey, Medrese, Vakıf.

DENİZLİ'S ANCIENT EDUCATIONAL INSTITUTION: İSHAK BEY MADRASAH

Abstract

Madrasahs, which were the most important educational institutions within the institutional frameworks of the Turkic-Islamic states, were established over the centuries in various forms-both large and small-within every state and principality across every corner of Anatolia, drawing on both the traditions and teachings of Islam and the customs and traditions of the Turks. The Principality of the İnançoğulları, which ruled within the boundaries of the district of Denizli in south-western Anatolia, and the madrasah it built, constitute one of the finest examples of this phenomenon. As the first known madrasah in the district of Denizli and the region's most important educational institution until the 17th century, this institution has held a central position in the region's cultural and academic life since its foundation. Indeed, this article examines the İshak Bey Madrasah, a long-established institution that managed to survive from the 14th to the 19th century thanks to the substantial endowments allocated to it-a testament to the importance placed on education-and which has taken its place on the historical stage. In this article; the aim is to shed light on the socio-economic and cultural history of the

* Bu çalışma, 23-25 Ekim 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası Türk Dünyasında Kültürel Miras ve Aktarımı Sempozyumu'nda "Denizli'nin Kadim Eğitim Kurumu: İshak Bey Medresesi" başlığı ile sunulan bildirinin geliştirilmiş hâlidir.

Yayımlanan makalenin telif hakkı, CC BY 4.0 lisansı kapsamında yazara aittir. Bu lisansın bir kopyasını görmek için şu adresi ziyaret ediniz: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Denizli district by examining the institutional origins and founder, administrative mechanisms and operations, staffing and intellectual infrastructure, financial foundations and budgetary balance staffing and intellectual infrastructure, financial foundations and budgetary balance of the İshak Bey Madrasah-one of the representatives of the Ottoman education system in the provinces-within the context of the historical and political processes it underwent from its foundation onwards. Within this framework, the tahrir, evkaf, mühimme and hurufat registers, as well as various official documents, identified in different archival collections were examined; based on the data obtained, they were analysed from a monographic perspective focusing on the madrasahs-which constituted the local manifestation of the Ottoman education network-and their institutional structure and functional dimensions. This article, which examines the five-century institutional history of the İshak Bey Madrasah in the light of primary sources, has filled a significant gap in the literature as the first independent and original study written on the institution.

Keywords: Denizli, İnançoğulları, İshak Bey, Madrasah, Foundation.

1. GİRİŞ

Anadolu coğrafyasında hüküm süren Türk-İslam devletlerinin örf, adet ve gelenekleri ile kurum ve kuruluşlarını kendine ilke edinen birçok beylik ve devlet, her anlamda birbirine geçmiş zincirin birer halkası olarak varlık göstermiştir. Türk-İslam devletleri, seleflerinin sadece siyasi, askerî, iktisadi ve içtimai sahada geliştirilen kurumlarını değil aynı zamanda ilmî ve sosyo-kültürel müesseselerini de örnek alarak kendi hâkimiyet alanlarında tatbik etmiştir. Türk-İslam devletleri tarafından Anadolu'nun dört bir tarafında teşkil edilen en önemli ilmî müesseseler, şüphesiz hâkim oldukları tüm bölgelerde inşa ettikleri medreselerdir. Zira Türk-İslam kültür ve medeniyet anlayışı ile harmanlanan ve eğitimin temel taşı olarak bütün Anadolu topraklarını süsleyen bu güzide yapılar, eğitim faaliyetleri ve kültürel hizmetlerin yürütüldüğü ilim merkezleri olarak tanımlanmıştır. Nitekim Anadolu'da faaliyet gösteren her devlet ve beylik gibi hüküm sürdüğü coğrafyada eğitimin mümessili olan medreseleri inşa eden siyasi aktörlerden biri de İnançoğulları Beyliği olmuştur.

İnançoğulları, Lâdik veya Denizli beyliği olarak da bilinmekte olup temelleri Selçuklu komutanları Esedüddin Ayaz ve Mübârizüddin Ertokuş'un izinde Güneybatı Anadolu'ya gelerek Denizli-Antalya yöresini kendine yurt edinen Türkmen gruplarının lideri Mehmed Bey tarafından 1261 yılında atılmıştır. Her ne kadar bağımsız bir siyasi kuruluş olmak arzusu içinde olursa da Selçuklu-İlhanlı ittifakına bağlı olarak hareket etmek mecburiyetinde kalan Mehmed Bey'in ardından beyliğin idaresi önce damadı Ali Bey'e, ardından ise beyliğe adını veren ve ikinci kurucusu addedilen oğlu Şücaeddin İnanç Bey'e geçmiştir. 1292-1336 yılları arasında beyliğe hâkim olan İnanç Bey, beyliğin gerçek manada kurucusu olarak kabul edilmiş ve bundan dolayı da beyliğin ismi *İnançoğulları* olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Altıntaş, 2019, s. 41; Baykara, 2000, s. 263). İnanç Bey'in 1336'da vuku bulan ölümünü müteakiben yerine oğlu Murad Aslan geçerek 1360'lı yıllara kadar beyliğin başında kalmıştır (Toker, 1968, s. 75). 1360-1368 yıllarında ise, beyliğin son beyi olan Murad Aslan'ın oğlu İshak Bey (Ulusoy, 1928, s. 813; Uzunçarşılı, 1929, ss. 201-202; Yılmaz, 2019, ss. 96-97)¹, yönetimi devralmış olup beylik nihai olarak Germiyanogulları egemenliğine girinceye kadar ki sekiz senelik kısa bir süre zarfında birçok icraatta bulunarak İnançoğulları Beyliği'nin en parlak dönemlerinden birine imza atmıştır.

İnançoğulları beyliği, takriben bir asırlık siyasi hâkimiyeti süresince Denizli ve civarının Türk-İslam yurdu olması ve bu kültürün varlığının yöre hudutlarında pekişmesinde önemli rol oynamıştır (Develi & Sütcü, 2024, s. 133). 1390 yılına kadar Germiyanogulları'na tabi olarak varlığını sürdüren beyliğin hem Germiyanogulları hem de Osmanlı Devleti'ne ilhak edilme süreci de yine İshak Bey hayatta iken gerçekleşmiştir (Ulusoy, 1928, s. 813). 1368 yılında fiili olarak Germiyan topraklarına dâhil edilen İnançoğulları, 1390 yılında Yıldırım Bayezid'in bütün Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmaya yönelik yürüttüğü harekât sonrasında beyliğin hâkimiyet sahası olan Denizli kazası da Osmanlı Devleti'ne ait bir

¹ İshak Bey döneminde basılan iki farklı gümüş sikkeden biri tarihsiz iken diğeri tarihli olup "Abduhu İshak Duribe bi Medineti Lâdik sene Seb'â Mie" şeklinde verilen zaman dilimi dolayısıyla İshak Bey'in 1360 (763) yılında beyliğin başına geçtiği mühim bir hâkimiyet sembolü olan sikke basımı sayesinde kesin olarak tespit edilmiştir. (Akça, 1945, s. 50); İshak Bey, bu paralarda bağımsız bir bey olduğunu kanıtlar nitelikte "Az'afulibâd" ve "Abdullah" sıfatlarını kullanmıştır. (Akin, 2008, s. 31).

yerleşim birimi haline gelmiştir. Ancak 1402 Ankara Savaşı neticesinde tekrar el değiştirerek Germiyanogulları bünyesine katılan beyliğin toprakları, 1429 tarihinde tam anlamıyla Osmanlı Devleti'ne tabi bir coğrafya olmuştur. İnançoğulları Beyliği'ne ilişkin topraklar, her iki siyasi oluşum arasında politik hedefler ve askerî stratejiler doğrultusunda sürekli mekik dokumuş olsa da beyliğin ilmî eserleri ve sosyo-kültürel değerlerine dokunulmamıştır. İnançoğulları'nın Denizli kazasına bıraktığı tarihî kıymete haiz abidevi eserler ne Germiyanogulları ne de Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmış, aksine büyük önem verilerek mevcut statüleri muhafaza edilmiş ve devletlerarası kültürel bir aktarım yaşanmıştır.

İnançoğulları, XIV. yüzyılın başlarında Germiyanogulları, Aydınoğulları, Hamidoğulları, Menteşeoğulları gibi döneminin en büyük ve kudretli beyliklerinin arasında sıkışıp kalarak dar ve küçük bir arazide hüküm sürmesine rağmen bulunduğu coğrafyanın dinî, tasavvufi, iktisadi, ilmî ve sosyo-kültürel gelişiminde önemli rol oynamıştır. İnançoğulları devrinde Denizli kazasını ziyaret eden İbn Battûta, hem İnanç Bey ve oğlu Murad Aslan başta olmak üzere beyliğin mensupları ile yakın münasebetler kurmuş (İbn Battûta Tancî, 2023, ss. 210-211) hem de canlı ve dinamik bir iktisadi-içtimai yaşamın tasvirini yapmıştır. Yine İnançoğulları beylerinden olan İnanç Bey ve kardeşi Doğan Paşa, Mevlânâ'nın tarikatına intisap ederek kaza bünyesinde yer alan dinî-tasavvufi yapılanmalar arasına Mevlevîliğin katılması ve bölgede yayılmasında etkili olmuştur. Denizli kazasının sosyo-kültürel alanlarda da ilerlemesinde öncü olan İnançoğulları, kazayı hem vakıf ve vakıf eserlerle donatmış (Kemal Şakir, 2012, s. 27) hem de Türk dilinin bir ilim dili olması adına ilmî çalışmaları teşvik etmiştir. Türkçe tefsirlerin yapılmasına zemin hazırlayan Murad Aslan ve oğlu İshak Beyler, kitap yazılmasına da ön ayak olarak bu alanın en güzel örneklerinin oluşturulmasını sağlamıştır². İnançoğulları Beyliği'nin Denizli kazasındaki ilmî faaliyetlerinin doruk noktasını ise; İshak Bey tarafından vücuda getirilen ve kazanın en erken tarihli eğitim müessesesi olma özelliğini taşıyan medrese meydana getirmekte olup kurulduğu döneme damga vurmuştur.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

İshak Bey Medresesi, Türk-İslam gelenekleri ile beslenen, kurulduğu bölgenin ilk ve tek medresesi olma niteliklerini bünyesinde barındıran ve XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin varlığını sürdürmeyi başaran oldukça eski ve köklü bir eğitim kurumudur. Ancak bu çalışmanın ana temasını oluşturan kadim müesseseye ilişkin literatür incelendiğinde medreseye özgü neredeyse hiçbir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Medresenin ait olduğu İnançoğulları Beyliği'ni konu alan kitap, makale ve tezler içerisinde bazen tek bir cümle hâlinde bazen ise sadece ismine yer verilen müessese ile ilgili en fazla malumata Turan Gökçe'nin eserinde tesadüf edilmiştir. Eserde medreseye dair genel bir tasvir yapılmış olup medresenin bazı vakıfları ve müderris kayıtlarına yer verilmiştir (Gökçe, 2000, ss. 33, 130-131). Bunun haricinde müessesenin tarihî geçmişini aydınlatan herhangi bir çalışma bulunamamış olup neredeyse el değmemiş olan İshak Bey Medresesi'nin daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde ele alınacağı müstakil ve özgün bir çalışma ortaya koymak elzem bir hâl almıştır³. Bu minvalde; geçmişten günümüze intikal ederek medresenin tarihine ışık tutan bütün arşiv vesikalarının tespit, tasnif ve tahlilinin yapılması ve elde edilen nitel ve nicel verilerin sistematik bir şekilde sentezlenerek konuyu bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir makalenin literatüre kazandırılması hedeflenmiştir. Zira bu çalışmada, İshak Bey Medresesi'nin tarihî kökeni ve kurumsal kimliği temel alınarak müesseseyi yüzyıllar boyunca ayakta tutan ilmî ve entelektüel altyapı, personel istihdamı, idari ve akademik kadro, finansal çerçeve ve sosyo-ekonomik dinamiklerin somut veriler ışığında gün yüzüne çıkarılması hususuna odaklanılmıştır.

Çalışmanın ortaya konulma amacını meydana getiren bu tematik çerçeve dâhilinde medresenin tarihî ve kurumsal yapısını tam anlamıyla aydınlatabilmek ve belgesel verileri anlamlandırabilmek için şu araştırma sorularına cevap aranmıştır: İshak Bey Medresesi'nin tarihî kökeni hangi dönem ve siyasi

² Muslihiddin Mustafa b. Muhammed isimli bir âlim Yasin, Fatıha ve İhlas surelerinin tefsirini Murad Aslan Bey'e, Mülk (Tebareke) suresinin tefsirini ise İshak Bey'e takdim etmiştir. (Balık, 2022, s. 145-146).

³ Denizli medreseleri ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlı olup kaleme alınan belli başlı eserler söz konusudur. Detaylı bilgi için Bkz. (M. Beyazıt & Y. Beyazıt, 2019; Şenel, 2022).

kuruluşa dayanmaktadır? Medresenin kurumsal kimliği ve kurucusu hakkında resmi veriler nelerdir? Arşiv vesikalarına göre, medrese hangi tarihî ve siyasi süreçlere sahne olmuştur? Müesseseye, varlığı boyunca hangi evrelerden geçmiş ve sosyo-politik değişimler gösteren kurumsal sürekliliği ne zamana değin izlenebilmiştir? Medresede görev yapan mütevellî, müderris vb. vazifelilerin istihdam süreçleri, atama kriterleri ve hiyerarşik yapıları nasıl şekillenmiştir? Müesseseye tayin edilen vazifelilerin isimleri, göreve geliş tarihleri ve günlük ücretleri nelerdir? Müessesenin idari ve akademik kadro yapısı zaman içerisinde nasıl bir değişim ve gelişim göstermiştir? Medresenin ekonomik yapısını inşa eden ve finansal sürdürülebilirliğini sağlayan iktisadi kaynakları, vakıf gelirleri ve bütçe yapısını meydana getiren unsurlar nelerdir? Medreseye ışık tutan arşiv kayıtlarının tasnif ve tahlili, mevcut literatürdeki bilgi boşluklarını hangi düzeyde ve ne ölçüde gidermektedir? Müesseseye dair eldeki arşiv belgeleri ile erişilemeyen ve belirsiz kalan yapısal noktalar nelerdir? Yukarıda işaret edilen sorulara yanıt bulmaya yönelik tasarlanan bu çalışma, Denizli'deki İshak Bey Medresesi'nin tarihî kökenini, idari-akademik yapısını ve sosyo-ekonomik dinamiklerini ortaya koymayı amaçlayan nitel araştırma paradigması çerçevesinde kurgulanmıştır. Araştırmada, geçmişteki bir kurumun, olgunun veya dönemin birbiriyle ilişkili belgeler üzerinden derinlemesine incelenmesini sağlayan tarihsel araştırma deseni benimsenmiştir. Bu doğrultuda, ele alınan kurumsal yapının geçmişten günümüze uzanan izleri, birinci elden kaynaklar üzerinden takip edilerek bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

Çalışmanın veri setini, İshak Bey Medresesi'ne doğrudan ya da dolaylı olarak ışık tutan resmi arşiv vesikaları oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı doğrultusunda birincil elden kaynakları bünyesinde barındıran *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi* ile *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi* isimli iki temel ulusal ve kurumsal arşivde müesseseye ilişkin izlerin sürülebileceği tüm defter serileri ve belge fonlarında ciddi ve sistematik bir belge tarama çalışması yapılmıştır. İshak Bey Medresesi'ne ilişkin her iki arşiv bünyesinde yapılan veri toplama sürecinde tahrir defterleri, vakıf defterleri, mühimme defterleri, hurufat defterleri⁴ ile ferman, berat, şikâyet ve irade nitelikli tüm orijinal arşiv belgeleri tespit edilmiştir. Hemen ardından çalışmanın esasını meydana getiren bu belgeler paleografik kurallara uygun bir biçimde transkribe edilerek kendi içerisinde bir tasnif ve tahlil sürecine tabi tutulmuştur. Çözümlemeler belgeler, araştırmanın alt amaçları doğrultusunda; kurumsal kimlik, idari ve akademik kadro ve sosyo-ekonomik yapı olmak üzere tasnif edilmiştir. Bu süreçte elde edilen ham kaynaklar, nitel veriler (yönetim-eğitim kadrosu ve görevlilerin atama kayıtları) ve nicel veriler (personel ücreti, vakıf miktarı ve gelirleri) olmak üzere iki şekilde kategorize edilerek işlevsel bir şekle büründürülmüştür. Belirli bir metodoloji çerçevesinde sınıflandırılan veriler sayesinde kurumun yapısını kronolojik ve tematik açılardan derinlemesine tahlil etme imkânı doğmuştur. Bunun yanı sıra eldeki malzeme, dönemsel mukayeseyi mümkün kılan tablo ve grafiklere aktarılacak arşiv kayıtlarının birbiriyle olan ilişkisi, sürekliliği ve tutarlılığı izlenmiştir. Dolayısıyla tarihsel belgelerde dağınık halde bulunan bilgiler, kayıtlar arasında kurulan yapısal bağlar vasıtasıyla anlamlı parametrelere dönüştürülmüş olup oluşturulan bu analitik yaklaşım, kuruma ilişkin tüm dinamiklerin temelinde yatan sebep-sonuç ilişkisini rasyonel argümanlarla bilimsel bir geçerliliğe kavuşturmuştur. Böylece medresenin hem idari kimliği hem de mali vaziyeti birincil nitelikli kaynakların sağladığı ampirik verilerle somut bir zemine oturtulmuştur. Buna karşın incelenen arşiv belgelerinde müessesede eğitim-öğretim sürecinin işleyişi, tatbik edilen müfredat ve okutulan dersler ile yetiştirilen talebelere ait herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Söz konusu olan bu kaynak yetersizliği, metnin metodolojik sınırlarını ve kısıtlı yönlerini belirlemiştir. Dolayısıyla çalışmanın genel çerçevesi, tetkik edilen arşiv vesikalarından temin edilen verilerin varlığı ile ulaşılamayan bilgilerin yarattığı boşluklar ekseninde çizilmiştir.

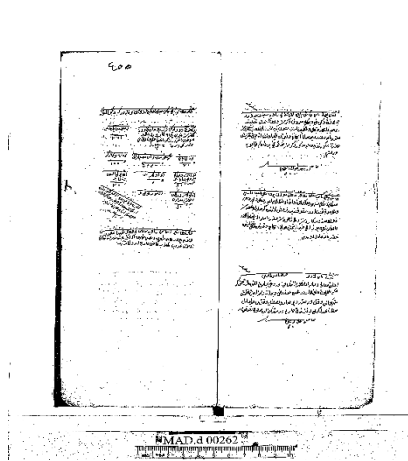
3. BULGULAR

Osmanlı Devleti'nin yerel bir eğitim merkezi olan İshak Bey Medresesi'nin beş asırlık serüveninin mercek altına alınarak kurumsal biyografisi ve nihai durumunun açıklığa kavuşturulması gayesiyle

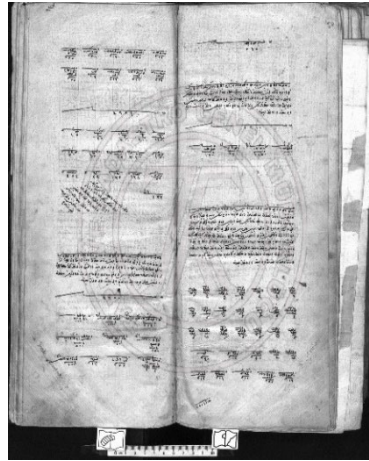
⁴ Hurufat defterlerinin üretim sürecinden elde edilen bilginin tarih araştırmalarında nasıl kullanılabileceğine dair çizilen çerçeve içerisinde bu kıymetli defter serilerinin şehir tarihi çalışmaları için önemi, vakıf kurumları ve bu kurumlarda vazifeli personel ile yerleşim birimlerinin yönetsel ve mekânsal yapısına ilişkin detaylı bilgi için Bkz. (Beyazıt, 2013, ss. 39-69).

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi bünyesinde muhafaza edilen zengin belge külliyyatı içerisinde tespit edilen vesikalar üzerinde yapılan tahliller, müessesenin tarihsel gelişim seyrine dair somut bulgular ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan XV. ve XVI. yüzyıl Denizli kazasını ele alan mufassal ve icmal tahrir defterleri ile vakıf defterlerinin analiz edilmesiyle medresenin kurumsal kökenleri, kurucusu, finansal çerçevesi, hayrat-akar durumu, vakıf kaynakları ve gelir miktarları hakkında detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmanın temel kaynaklarını oluşturan ve müesseseyle ilişkin en fazla verinin elde edildiği bu defter serileri sayesinde medresenin erken dönem fiziki varlığı ve iktisadi dayanakları açığa çıkarılmıştır. Yine aynı arşiv bünyesindeki mühimme defterleri ile İbnü'l-Emin Tasnifi'nde bulunan *Evkaf Fonu* ile Cevdet Tasnifi içerisinde bulunan *Maarif Fonu*'ndan elde edilen ferman, berat, şikâyet ve irade nitelikli vesikaların incelenmesi neticesinde medresenin idari yazışmaları, müessesede görevli şahısların seçim şekli, personel istihdam süreçleri (atama, azil, terfi) ile merkez-taşra ilişkilerinin dönemsel dinamikleri netlik kazanmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defteri vasıtasıyla Anadolu'daki eğitim ağları içerisinde İshak Bey Medresesi'nin akademik ağırlığı, görev yapan müderrisler, hizmet süreleri ve günlük yevmiye standartları tespit edilmiştir. Son olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi içerisinde yer alan hurufat defterleri incelenerek müessesenin XVIII.-XIX. yüzyıl müteveli ve müderris atama kayıtları, görevlilere tahsis edilen günlük ücret miktarları ve meydana gelen değişimler gün yüzüne çıkarılmıştır. Böylece müessesenin son dönem izleri sürülerek idari-ilmî sürekliliğini ispat eden belgesel kanıtlar temin edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın bel kemiğini oluşturan ve kurumsal yapının aydınlatılmasında kilit rol oynayan arşiv vesikalarından seçilmiş bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

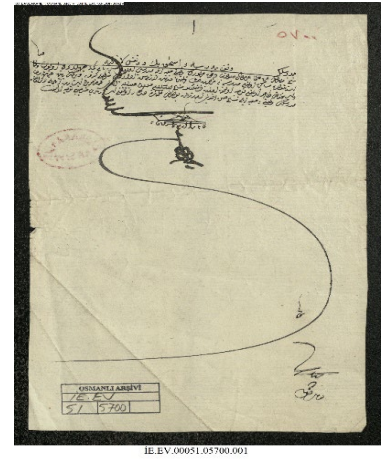
Şekil 1. COA.MAD.262.

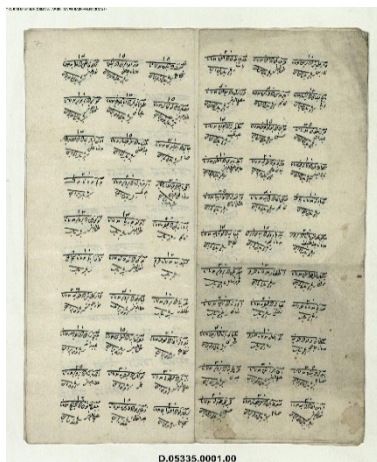
Şekil 2. COA.TKGM.KKA.TT-407.

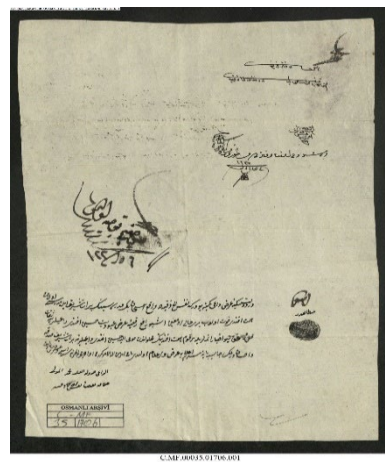
Şekil 3. COA.İE.EV.51-5700.

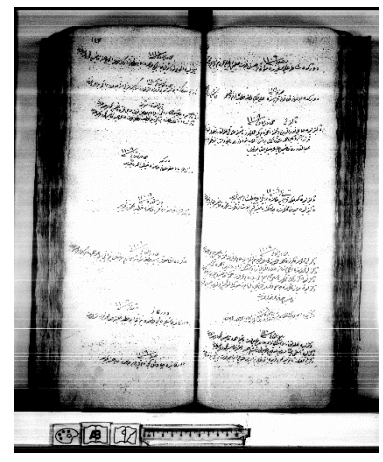
Şekil 4. COA.TS.MA.d.5335.

Şekil 5. COA.C.MF.35-1706.

Şekil 6. VGMA-HD-1140.

Nitekim arşiv vesikalarından ulaşılabilen bütün veriler doğrultusunda İshak Bey Medresesi'nin kurulduğu dönemden tarih sahnesinden silindiği döneme kadar geçirdiği tarihî, siyasi, iktisadi ve ilmî süreç; müessesenin kurucusu, kuruluşu, işleyişi, görevli personeli, vakıfları ve gelir kaynakları bağlamında aşağıda tematik alt başlıklar hâlinde ele alınacaktır.

3.1. İshak Bey'in İlmî Faaliyetleri ve Medresenin Kuruluşu

Medrese, Türk-İslam devletleri tarafından kurulan ve geleneksel metotların hâkim olduğu bir eğitim kurumu olup tarihî geçmişi X. yüzyıla dayanmaktadır. Medreseler, Selçuklulardan itibaren başta sultanlar olmak üzere devlet nezdinde önemli şahıslar eliyle kamu yararını gözeten birer vakıf eser olarak inşa edilmiştir (Orman, 2003, s. 338). Türk-İslam devletlerine ait medreseler Anadolu'da eğitimin temel taşı, ilim ve düşünce hayatının merkezi olarak tesis edilmiştir (Kemaloğlu, 2015, s. 67). Zira Büyük Selçuklu Devleti'nin teşkil ettiği medreseleri hem teşkilatlanma hem de kurumsal yapılanma açısından kendilerine örnek alan Anadolu Selçuklu ve Türkmen beyleri Anadolu'da medreselerin gelişip yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Demir, 2017, s. 615). Söz konusu olan Türkmen beylerinden biri de İnançoğulları Beyliği'nin son beyi ve ismiyle müsemma müessesenin kurucusu olan İshak Bey'dir.

İshak Bey, selefi olan babası Murad Aslan'ın döneminde başlatılan ilmî faaliyetleri devam ettirerek ilme katkı sağlayan her türlü çalışmayı teşvik etmiş, ulemayı himaye etmiş, tefsir çalışmalarını desteklemiş ve Türkçe kitaplar yazılmasını talep etmiştir (Baykara, 2000, s. 264). Kazada kitap yazımı ve istinsahının yoğun olarak gerçekleştirildiği bilinmekte olup beyler ve yöneticiler tarafından alakaya mazhar olan ve büyük ihtimam gören mühim bir ilim hareketinin varlığı da söz konusu olmuştur (Baykara, 2007, s. 326). İshak Bey adına Kur'an tefsirleri yapıldığı gibi şahsen kendisi de bir tababet kitabı kaleme alarak Denizli kazasında yürüttüğü ilmî ve kültürel icraatlarını taçlandırmıştır⁵. İlmî faaliyetleri bunlarla da sınırlı kalmayan İshak Bey, eğitime verdiği ehemmiyetin bir göstergesi olarak kazanın XVII. yüzyıla kadar yegâne medresesi olan bir medrese inşa ettirmiştir. Dolayısıyla İshak Bey'in ilme verdiği kıymetin en somut tezahürü şüphesiz kazaya kendi ismiyle miras bırakmış olduğu İshak Bey Medresesi olmuştur. Bazı arşiv belgelerinde beyliğin adına ithafen *İnanç Bey Medresesi* (COA-MAD-262, s. 455) olarak da isimlendirilmiş olan medresenin kurucusunun İshak Bey olduğu net bir şekilde bilinmektedir. Nitekim İshak Bey, ilme verdiği önem dolayısıyla "Hüdâvendigâr-i muazzam", "Sahibü's seyf ve'l-kalem, Celâlü'd-devle ve'd-dîn İshak Bek bin Murad Arslan" unvanlarıyla bilinmektedir (Baykara, 1969, s. 40; Baykara, 2007, s. 97; Eron & Teoman, 2008, s. 21).

İshak Bey Medresesi, beyliğe ismini veren İnanç Bey'in torunu, Murad Aslan'ın ise oğlu olarak başa geçen İshak Bey'in saltanat süreci esnasında bina edilmiştir (Öntuğ, 2007, s. 192). Banisinin ismiyle müsemma olan medrese, Osmanlılar döneminde dahi *Medrese-i İshak Beğ der Lâzıkıyye* şeklinde İshak Bey'in adını taşımaktadır (Baykara, 2007, s. 144, 313). Medresenin inşa edilme tarihi tam olarak bilinmese de İshak Bey'in bey unvanıyla beylik idaresini devraldığı 1360 yılı ile beyliğin tam olarak Germiyanogulları idaresine geçtiği 1368 tarihi arasında olması muhtemeldir. Medresenin konumu, Medrese Mahallesi (COA-TT-438, s. 47) olarak belirlenmiş olup çevresinde teşekkül eden ve gelişen mahallenin müessesenin ismine binaen bu şekilde isimlendirildiği tespit edilmiştir (Gökçe, 2000, s. 33, 75). Medrese Mahallesi, kuzeyde Gide Mestan Mahallesi, doğuda Saraylar Mahallesi ve güneyde Kurşunlu Mahallesi tarafından kuşatılan bir iskân birimidir. Medrese Mahallesi, XVI. yüzyıl tahrir defterlerine göre; kazanın Merkez nahiyesinde 20 hanesi bulunan ve 11 mücerred tarafından ikamet edilen Denizli kazasının hem en eski hem de en küçük mahallelerinden birini teşkil etmektedir (Gökçe, 2000, s. 84). Ancak XVII. yüzyıldan sonra kaleme alınan arşiv belgelerinde Medrese Mahallesi'ne rastlanamamış olup (Sargın, 2019, s. 63) muhtemelen mahalle zaman içerisinde isim değişikliğine uğramış veya farklı bir mahallenin sınırları içerisine dâhil edilerek müstakil bir mahalle olma hüviyetini yitirmiştir. Hurufat defterleri vasıtasıyla izinin sürüldüğü üzere, XVIII. yüzyılda hâlâ mevcudiyetini koruyan İshak Bey Medresesi, Denizli kazasının bilinen en eski medresesi olma özelliğini bünyesinde

⁵ İshak Bey, 1389-1390 yılları arasında Gerede'nin Argıt Dağı'nda bulunan otlar üzerinde yaptığı incelemeler neticesinde çeşitli hastalıklara şifa olanlarını tespit ederek tıp ilimlerini ihtiva eden "Edviye-i Müfrede (Müntehâb-ı Şifâ-i Tıbb)" isimli eserini kaleme almıştır. (Kayhan, 2002, s. 767).

barındırmaktadır (Aydın, 2014, s. 31; Şenel, 2022, s. 19). Medrese, kurulduğu XIV. yüzyıldan kazada yeni eğitim kurumlarının inşa edildiği XVII. yüzyıla değin yaklaşık 300 yıllık bir süreçte kazanın en önemli eğitim müessesesi olarak faaliyet göstermiştir. Nitekim Evliyâ Çelebi'nin XVII. yüzyıl Denizli kazasına dair çizdiği betimleme içerisinde yer alan yedi medreseden biri, muhtemelen İshak Bey Medresesi'dir (Evliyâ Çelebi, 2017, s. 214).

3.2. İshak Bey Medresesi'nin İşleyişi ve Görevlileri

İshak Bey Medresesi, Denizli kazasının Medrese Mahallesi'nde bulunmakta olup muhtemelen medresede vazifeli müteveli, müderris, hizmetli personel ve talebeler de yine bu mahalle bünyesinde ikamet etmektedir. 1530 tarihli icmal defterde ise, yine kaza merkezinde yer alan ve 35 haneden oluşan orta ölçekli bir mahalle olan Yayacı Mahallesi, o dönem görev yapan müderrisin kayıt altına alındığı bir coğrafi birim olarak belirtilmiş olup bu durum müderrislerin bazı zamanlarda kaza merkezinde bulunan farklı mahallelerde de meskûn olabildiklerini göstermektedir (COA-TT-438, s. 47). Ancak XVI. yüzyıl sonrasında her iki mahallenin de izine bir daha rastlanmamış olup günümüz Denizli mahalleleri arasında ne Medrese Mahallesi ne de Yayacı Mahallesi mevcut değildir (T. Demir, 2017, ss. 30-31). Bahsi geçen mahallelerin zaman içerisinde tamamen ortadan kalktığı ya da bir başka mahallenin sınırlarına dâhil edilerek müstakil kimliğini yitirdiği düşünülmektedir. Arşiv belgelerinde İshak Bey Medresesi'nin tespit edilebilen görevli personelleri arasında sadece müteveli ve müderris kayıtlarına tesadüf edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde medreselerin idaresi, yönetsel icraatların bütününe ilişkin işleyişe hâkim olan ve müessesenin idari yetkilisi olarak bilinen mütevelliler aracılığıyla yürütülmüştür. Medresenin en önemli ilmî figürü ve en yetkili amiri olan müderrisler ise, medrese bünyesinde her türlü ilmî faaliyetin hayata geçirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Müderris ve mütevellilere, medresede yerine getirdikleri görev ve yükümlülükler karşılığında günlük ücretler tahsis edilmiştir. Müderrislerin günlük aldıkları ücret, medresenin Osmanlı İlmiye teşkilatı içerisindeki konumuna binaen 10 ila 60 akçe arasında farklılık göstermiştir⁶. Ayrıca Osmanlı medreselerinde görev yapan müderrislerin görev süreleri üç ila beş yıl arasında değişmekte olup genellikle üç yıl olduğu kabul edilmiştir (Baltacı, 2021, s. 109). Müderrisler, 5'er ve 10'ar akçe ile terakki etmekte olup bazen sahip olduğu akçe ile aynı mertebeye bir medreseye, bazen ise münhal olan üst payedeki bir medreseye tayin edilmişlerdir⁷. Osmanlı Devleti'nde müderrislerin Fatih devrinde 5'er akçe, XVI. yüzyılda otuzlu payeye kadar 5'er, onun üstü olan kademeler için ise 10'ar akçe ile terakki ettikleri bilinmektedir. Ancak medreseye birden fazla talip var ise, medreseye atanacak olan müderrisler bir imtihana tabi tutularak belirlenmiştir (Baltacı, 2021, s. 109). İshak Bey Medresesi'nin çeşitli arşiv belgelerinden tespit edilebilen müteveli ve müderrislerine ilişkin ayrıntılı liste aşağıda verilen Tablo 1'de gösterilmiştir:

⁶ Anadolu bulunan 140 medrese ve müderrislerinin görev sürelerinin kaleme alındığı çalışma içerisinde İshak Bey Medresesi de bulunmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. (Gökçe, 1996, s. 164).

⁷ Osmanlı İlmiye Teşkilatı içerisinde istihdam edilen müderrislerin mansıbdaki hareket ve terakki nedenleri, süreleri ve mensup oldukları zümre bünyesindeki mesleki ilerleyişlerine ilişkin detaylı bilgi için Bkz. (Beyazıt, 2014, ss. 220-229).

Tablo 1. Medresenin müderris ve mütevellî listesi.

	Görevli İsmi	Kayıt Tarihi	Günlük Ücret
Mütevelliler	Abdurrahman Halife bin Muslihiddin	1763	5 akçe
	Mevlânâ Şemseddin	----	----
	Mevlânâ Süleyman	----	----
	Mevlânâ Taceddin	1525-1526	10 akçe
	Mevlânâ Ahmed	1610	----
	Mevlânâ Musa	----	----
	Şeyh Hasan	1698	----
Müderrisler	Şeyh Yasin	----	----
	Hüseyin Efendi	1710	----
	Şeyh Hasan	----	----
	Şeyh Mustafa	1712	----
	Şeyh Mehmed Nureddin	----	----
	Hacı Mustafa bin Salih	1822	----
	Ömer Halife ibn Ali	1828	----
	Mehmed Zahid Efendi	1848	----

İshak Bey Medresesi'nin mütevellilerine dair elde edilebilen tek kayıt hurufat defterleri içerisinde yer almaktadır. 1763 tarihli atama kaydına göre, medreseye ait vakıflardan elde edilen mahsulata hükmetmek ve medresenin vakıf gelirlerinden istifade eden mürtezikalara ilişkin işleyişin yürütülmesi için lazım olan bir mütevellinin bulunmadığı belirtilerek Abdurrahman Halife bin Muslihiddin kadı arzıyla mütevellî olarak tayin edilmiştir. H. Safer 1177 olarak tarihlenen bu atama kaydında medreseye tayin edilen mütevellinin günlük ücreti beş akçe olarak belirtilmiştir (VGMA.HD.d./1117, s. 9). Bunun dışında incelenen arşiv belgelerinde medresede vazifeli mütevellilere ilişkin herhangi bir malumata erişilememiştir.

İshak Bey Medresesi'nde görev yapan toplam 14 müderris kaydına erişilebilmiş olup bu müderrislerden altı tanesinin göreve tayin edilme tarihi tam olarak belli değildir. Müderrislerin günlük ücretlerine ilişkin genellikle herhangi bir bilgi elde edilememiş olup Mevlânâ Taceddin isimli tek bir müderrisin yevmiye miktarına ulaşılabilmektedir. Medresenin tespit edilebilen ilk müderrisi Mevlânâ Şemseddin olup Hacıoğlu mezrasının medresenin gelir kaynaklarına ilave edildiğini belirten derkenarda *sabıka-i müderris* şeklinde geçen ifadeden anlaşıldığı üzere, Mevlânâ Süleyman öncesinde müderris olduğu yönünde bir malumata rastlanmıştır. Mevlânâ Süleyman, Fatih Sultan Mehmed'in beratıyla müderrislik görevine tayin olduğuna göre, Mevlânâ Şemseddin'in de II. Murad veya Fatih döneminde medresenin müderrisi olduğu aşikârdır (COA-MAD-262, s. 435). Ancak Fatih Sultan Mehmed Han beratıyla Mevlânâ Şemseddin'den müderrislik görevini devralan Mevlânâ Süleyman'ın Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilen bir berata sahip olmadığı da belirtilmiştir. 1528 tarihli evkaf defterinde, Kanuni Sultan Süleyman beratıyla medresenin mutasarrıflığı ve müderrislik vazifesinin Mevlânâ Taceddin isimli şahsa tevcih edildiğine işaret edilmiştir (COA-TT-369, s. 457; COA-TKGM-KKA-TT-560, s. 237/a). Mevlânâ Taceddin'in 19 Cemaziyelevvel 934/M. 11 Şubat 1528 tarihinde iki yıl dört aydan beri müderrislik görevinde bulunduğu ve 10 akçe ücret aldığı da belirtilmiştir (COA.TSMA-D-5335, s. 6/b). 1610 tarihinde kazada müderrislik yapan Mevlânâ Ahmed medresenin tespiti yapılabilen dördüncü müderrisi olmuştur (COA-MD-79, s. 267, 671). 1698 yılının Ekim-Kasım aylarına denk düşen H. 1110 senesinin Rebiülahir'inde Mevlânâ Musa yerine Şeyh Hasan medresenin müderrisi olarak kaydedilmiştir (VGMA.HD.d./1140, s. 146). 1710 yılının Mart ayı sonlarında müderris Şeyh Yasin'in vefatı sonrasında Hüseyin Efendi'nin vazifeye getirilmesi ve kendisine berat verilmesi için yapılan talep üzerine yaklaşık iki ay sonra Hüseyin Efendi müderris olarak atanmıştır. Hüseyin Efendi'nin müderris olması için yazılan arzuhâlin tam tarihi H. Evahir-i Muharrem 1122/M. Mart 1710 olarak belirtilirken müderris tayin edildiğine dair verilen tarih olarak ise, H. 6 Rebiülevvel 1122/M. Nisan-Mayıs 1710'a işaret edilmiştir. (COA. C. MF. /35-1706). 1712 senesinde Şeyh Hasan'ın vefatı sonrasında ulemadan olan Şeyh Mustafa, Şeyhülislam Ebezâde Abdullah Efendi işaretleriyle medresenin müderrisliğine layık görülmüştür. Arşiv belgelerinde Şeyh Mustafa'nın göreve gelme tarihi H. 1124/M. 1712-13 olarak belirtilmiştir (COA. İE. EV. /51-5700). Şeyh Mehmed Nureddin Efendi'nin müderrislik vazifesinden kendi

rızasıyla feragat edip elinde bulunan beratları vermesi neticesinde 1822’de Şeyhülislam Yasincizâde Abdülvehhab Efendi’nin işaretleri ile Hacı Mustafa bin Salih Efendi göreve getirilmiştir. Müderrislerin görev değişimi tam olarak H. 11 Zilhicce 1231/M. 29 Ağustos 1822 tarihinde gerçekleşmiştir (COA. C. MF. /76-3783). Hacı Mustafa bin Salih Efendi’nin vefatı üzerine müderrislik görevini 1827’de yapılan imtihan neticesinde elde eden Ömer bin Ali H. 17 Şevval 1242/M. 14 Mayıs 1827 tarihinde padişaha yazdığı bir arzuhâl ile hak ettiği vazife için kendisine berat verilmesini talep etmiştir. Denizli kadısının arzı ve kendi yazdığı arzuhâl üzerine yapılan inceleme sonrasında ve yaklaşık bir sene sonrasına denk gelen H. 16 Şevval 1243/M. 1 Mayıs 1828 tarihinde Şeyhülislam Kadızâde Mehmed Tahir Efendi’nin onayıyla birlikte İshak Bey Medresesi’nin müderrisliğine tayin edilmiştir (COA. C. MF./76-3783). 1848 yılında Ömer Halife bin Ali’nin vefatı sonrasında boşalan müderrislik vazifesine kadı arzı ve kendi arzuhâli üzerine 1849’da oğlu Mehmed Zahid Efendi tayin edilmiştir. Zira Mehmed Zahid Efendi, müderrislik vazifesini çok eski zamanlardan beri beratlı olanların yürüttüğünü belirten bir arzuhâl kaleme alarak vazifenin kendi üzerine tevcih edilmesini talep etmiştir (COA.C.MF./86-4291). İshak Bey Medresesi’nin personellerine dair elde edilebilen son veri, Mehmed Zahid Efendi’nin müderris tayini olup bu kayıt, medresenin XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını bilfiil muhafaza edebildiğini kanıtlar nitelikte bir argümandır.

3.3. İshak Bey Medresesi’nin İktisadi Yapısı ve Vakıfları

Eğitimin temel müessesesi olan medreseler, Türk-İslam devletlerinin tümünde sultanlar, beyler, hanedan mensupları, üst düzey devlet yöneticileri ya da belli bir servete malik şahıslar eliyle inşa edilmiştir. Türk-İslam devletlerinde kurulan medreselerin mali gereksinimleri büyük ölçüde farklı kaynaklardan elde edilen evkaf gelirleri vasıtasıyla karşılanmakta olup (Demir, 2021, s. 1687) eğitimde sürekliliğin temini ve müessesenin yüzyıllar boyunca varlığını idame ettirebilmesi adına zengin vakıflar tahsis edilmiştir (Bozkurt, 2003, s. 326). Zira medreselere ait vakıflar sayesinde hem müessesenin binasına ilişkin bakım ve onarım masrafları hem de hoca ve talebelerin eğitim-öğretim giderleri için gerekli olan maddi destek sağlanmıştır (Sırım, 2014, ss. 398-399). Türk-İslam geleneğine dayanan ilmi bir tecrübenin eseri olarak vücut bulan medreselerin bir nüvesi de, İnanoğulları Beyliği’ne ait olan İshak Bey Medresesi’dir. İshak Bey tarafından inşa ettirilen medresenin iktisadi yapısı, eğitim faaliyetlerinin aksamadan yürütülmesi amacıyla çeşitli dönemlerde medreseye bağışlanan vakıflara dayanmaktadır (Baykara, 1994, s. 159). Nitekim bu noktada İshak Bey Medresesi’nin vakıfları üç ayrı başlık halinde incelenecektir:

3.3.1. Doğrudan vakıflar

İshak Bey Medresesi’nin uzun yıllar varlığını devam ettirebilmesi adına Denizli’nin hâkim olduğu sahanın farklı bölgelerinde konumlanan muhtelif gelir kaynakları medresenin ihtiyaçlarını karşılamak için vakfedilmiştir. Medresenin doğrudan vakıfları olarak tanımlanan ve müesseseyi önemli ölçüde finanse eden bu gelir kalemleri arasında “dükkân, gâzûrluk⁸, pazar, bağ, bahçe, çayır, hasıllık⁹, arık¹⁰, zemîn¹¹” vb. bulunmakta olup medresenin asırlar boyu ayakta kalmasına vesile olmuşlardır. Medresenin doğrudan vakıflarını meydana getiren gelir kaynaklarına ilişkin ayrıntılı liste aşağıda verilen Tablo 2’de gösterilmiştir:

⁸ Gâzûr: “Bez çırpıcısı, ağartıcı” anlamına gelmekte olup halı, kilim gibi şeyleri yıkayan kimseye denilmektedir. Gâzûr, aynı zamanda “kassâr” olarak da isimlendirilmiş olup bu hizmet karşılığında alınan ücrete de gâzûrluk” veya “kassârî” adı verilmektedir. Bu işlemin yapıldığı mekân ise “kassârhâne” olarak adlandırılmaktadır. (Ünal, 2011, ss. 263, 386).

⁹ Hasıllık: “Ekin” anlamında kullanılan bir kelime olup kırsal yerleşim birimleri üzerinde yetiştirilen bir ürün türü olması dolayısıyla bulunduğu zirai alanlarda bu şekilde isimlendirilmektedir.

¹⁰ Arık: Tarla veya bahçede fide dikmek için kazılan ve çok fazla bir derinliği bünyesinde barındırmayan yüzeysel olarak açılmış çukurdur.

¹¹ Zemîn: Osmanlı Devleti’nde ekilebilir küçük arazi parçalarından dönümüne göre tahsil edilen vergi olarak bilinmektedir.

Tablo 2. *İshak Bey Medresesi'nin doğrudan vakıfları.*

	Vakfedilen Unsurlar	Yerleşim Birimi	Sayı	Oran (%)	Gelir Miktarı
İshak Bey Medresesi'nin Doğrudan Vakıfları	Mukataa-i zemîn-i Gâzûrluk				6 akçe
	Mukataa-i zemîn Eyne Bazarı				500 akçe
	Dekâkîn				2.160 akçe
	Mirdan Bahçesi (sebzevat)	Nefs	7	58,33	550 akçe
	Çayır (nohudluk)				10 akçe
	Öşr-i zemîn (4 kıta)				8 akçe
	Bağ (mukataa)				100 akçe
	Hasıllık	Gide Bostan	1	8,33	250 akçe
	Arık	Eymir	1	8,33	10 akçe
	Bağ	Zeytun	1	8,33	300 akçe
	Zemîn-i Ömer ve Muharrem	----	1	8,33	32 akçe
	Zemîn-i Hasan	----	1	8,33	16 akçe
	Genel Toplam		12	100	3.742 akçe

İshak Bey Medresesi'ne ait doğrudan vakıfların takriben 3/5'ünün *Nefs* olarak tanımlanan kaza merkezinden sağlandığı, geri kalan kısmının ise *Gide Bostan Mahallesi*¹², *Zeytun Köyü*¹³, *Eymir* gibi yine kaza merkezine bağlı kırsal yerleşim birimlerinde konumlandığı tespit edilmiştir. Denizli'nin merkezinde bulunan dükkânların kirasından medreseye yıllık 2.160 akçe aktarılmış olup bu miktar medresenin vakıflarından elde edilen gelirin büyük bir yekûnunu oluşturmaktadır. Medresenin vakıflarından bir diğeri, *mukataa-i zemîn-i gâzûrluk* şeklinde ifade edilmekte olup medreseye sağladığı yıllık gelir miktarı yalnızca altı akçedir. Arşiv belgelerinde bahsi geçen gâzûrluk haricinde kesinlikle başka bir yerde gâzûr işlenmemesi hususu belirtilmiş ve buna dair müderrisin eline padişah tarafından *hükm-i cihân-ı mutâ*¹⁴ verilmiştir. Zeytun köyünde bulunan bir pare bağdan 300 akçe, Gide Bostan Mahallesi'nde yer alan bir pare hasıllıktan ise 250 akçe gelir temin eden medrese, Eymir'de bağ yanında ve yaya çiftliği içinde olan ve *arık* olarak tabir edilen iki dönüm yerden yıllık sadece 10 akçe elde edebilmiştir. Bahsi geçen arazinin kadı tarafından vakıf olarak yazıldığı ancak defter haricinde kaldığı da kaydedilmiştir (COA-MAD-262, s. 455). Zeytun köyünden medreseye sağlanan 300 akçelik gelir zamanla 200 akçeye düşerken mukataaya verilmiş bir vakıf bağdan edinilen yıllık hasılat 100 akçe olarak tespit edilmiştir. "Mirdan bahçesi" olarak isimlendirilen bahçeden 550 akçe, *nohudluk* şeklinde belirtilen çayırın kirasından ise yalnızca 10 akçe gelir temin edilmiştir. 1486 tarihli evkaf defterinde medresenin vakıfları arasında yer almayan Mirdan Bahçesi, 1528 ve 1530 tarihli evkaf defterlerinde *bahçe* olarak nitelendirilirken 1571 tarihli evkaf defterinde *sebzevat* olarak kaydedilmiştir (COA-TT-369, s. 457; COA-TT-438, s. 131; COA-TKGM-KKA-TT-560, s. 237/a). "Eyne Bazarı" olarak kaydedilen pazaryerinin mukataa-i zemîninden¹⁵ medrese bünyesine yıllık 500 akçe, dört kıta öşr-i zemîninden¹⁶ ise, yılda sekiz akçe gelir sağlandığı saptanmıştır. Ayrıca Ömer ve Muharrem adlı şahısların zemîninden 32 akçe, Hasan isimli şahsın zemîninden ise 16 akçe medreseye eklenen gelir kaynakları arasında yer almıştır (COA-TT-369, s. 457; COA-TKGM-KKA-TT-560, s. 237/a). 1528 ve 1571 tarihli evkaf defterlerinde medresenin gelirleri 4.650 akçe olarak belirtilirken 1530 tarihli icmal defterde 30 akçelik bir farkın oluştuğu görülmüş ve toplam hasılat 4.680 akçe şeklinde kaydedilmiştir (COA-TT-438, s. 131).

¹² Gide Bostan Mahallesi, bugün "Gide Mestan" olarak bilinen yerleşim birimidir.

¹³ Bahsi geçen köy, günümüzde hala "Zeytinköy" olarak aynı isimle mevcudiyetini korumakta olup Denizli il merkezinin sınırları dâhilinde yer almaktadır.

¹⁴ Hükm-i cihân-ı mutâ: Osmanlı Türkçesi'nde, dünyanın emrine boyun eğdiği, bütün cihanın dinlemek zorunda olduğu padişah buyruğu veya fermanı anlamına gelmektedir.

¹⁵ Mukataa-i zemîn: Mülkiyeti devlete ya da vakıflara ait olan arsa ve arazilerin belirli bir bedel karşılığında kurum veya şahıslara kiraya verilmesi durumudur.

¹⁶ Öşr-i zemîn: Osmanlı toprak sisteminde öşür arazisi statüsü taşıyan mülk topraklar ya da üzerinde bina veya ağaç bulunan arazilerden alınan vergi türüdür.

3.3.2. Cihet-i tedris olarak tahsis edilen vakıflar

Osmanlı Devleti zamanında medrese personelinin ücretleri düzenli bir şekilde ödenmekle kalmamış aynı zamanda vakıf olanakları da daha geniş ölçekli bir hâl alarak zenginleştirilmiştir (Hızlı, 1987: s. 279). Medresenin en yetkili şahsiyeti olan müderrislere ifa ettikleri hizmet mukabilinde günlük olarak ödenen ücret haricinde *cihet-i tedris* olarak bahşedilen ve medresenin iktisadi dayanaklarından birini oluşturan gelir kalemleri de tahsis edilmiştir. Nitekim İshak Bey Medresesi'nde görev yapan ve Denizli kazasının merkezinde yaşam süren muaf zümre arasında yer alan müderrisler de (Gökçe, 2000: s. 131) medresenin tasarrufunda bulunan çeşitli mal, mülk ve nakit para cinsinden vakıfların *cihet-i tedris*¹⁷ adı altında mutasarrıflığını da üstlenmişlerdir. Bu gelir kalemleri arasında “bağ, yoncalık¹⁸, arazi” vb. ekili-dikili alanlar bulunmakta olup her biri müessesenin ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Medreseye cihet-i tedris olarak tahsis edilen gelir kaynaklarına ilişkin ayrıntılı liste aşağıda verilen Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3. *Cihet-i tedris olarak tahsis edilen vakıflar.*

	Vakfedilen Unsurlar	Gelir Miktarı
	Bağ	70 akçe
	Yoncalık	100 akçe
Cihet-i Tedris Olarak	“Kulu Yeri” denilen bir pare yer	50 akçe
Tahsis Edilen Vakıflar	İki evlek yer	5 akçe
	Ak Yol elinde bir pare yer	30 akçe
	30 dönüm yer	----
	Eski Gâzûrluk'ta bir dönüm yer	10 akçe
	Genel Toplam	265 akçe

Cihet-i tedris olarak medrese müderrislerine tahsis edilen vakıflar, senelik şekilde belirlenen ücretlerden müteşekkil olup ekseriyetle tarımsal üretim yapılan ekili-dikili alanları muhteva etmektedir. İshak Bey Medresesi müderrislerine tahsis edilen bu arazi nitelikli akarlar arasında “bir pare bağ, bir pare yoncalık, Kulu yeri olarak bilinen bir dönüm arazi, iki evlek yer¹⁹, Ak Yol elinde bir pare yer, Eski Gâzûrluk olarak bilinen yerde bir dönüm arazi ve 30 dönüm yer” bulunmaktadır. Söz konusu olan bağdan 70 akçe, yoncalıktan 100 akçe, Kulu Yeri denilen araziden 50 akçe, iki evlek yerden beş akçe, Ak Yol denilen mevkide yer alan araziden 30 akçe ve Eski Gâzûrluk'ta bulunan bir dönüm yerden 10 akçe olmak üzere yıllık toplam 265 akçe gelir sağlanmıştır. Ancak müderrise tahsis edilen bu gelir kalemleri içerisinde yalnızca 30 dönüm araziden elde edilen yıllık hasılatla ilişkin bir malumata erişilememiştir. Ayrıca cihet-i tedris olan vakıflara sadece 1486 tarihli evkaf defterinde yer verilmiş, 1528, 1530 ve 1571 tarihli evkaf defterlerinde bu vakıflara dair herhangi bir veri kaydı bulunamamıştır (COA-MAD-262, s. 455).

3.3.3. Sonradan ilave edilen vakıflar

İshak Bey Medresesi'nin sadece *doğrudan* ve *cihet-i tedris* olarak kendisine vakfedilen gelir kaynakları değil aynı zamanda farklı zaman dilimlerinde farklı kurum veya şahıslara ait olan ve sonradan medresenin akarları arasına ilhak edilen gelir kaynaklarının da bulunduğu tespit edilmiştir. Bu gelir kaynaklarının medreseye ilave edilme sebebi tamamen hayri nitelikli olup kazanın eğitim müessesesine katkı sağlama amaçlıdır. İshak Bey Medresesi'ne sonradan eklenen gelir kalemleri arasında “tarla, hamam, mezra” vb. bulunmakta olup bahsi geçen gelir kaynaklarına ilişkin ayrıntılı liste aşağıda verilen Tablo 4'te gösterilmiştir:

¹⁷ Cihet-i tedris: Medreselerin vakfiyelerinde belirtilen koşullar doğrultusunda müderrise verilen resmi görev ve bu hizmet karşılığında şahsına ödenen günlük ya da yıllık tahsisata işaret etmektedir.

¹⁸ Yoncalık: Baklagiller familyasından olan, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak çayır bitkilerine verilen genel bir isimdir.

¹⁹ Evlek: Tarlayı sürmek veya tohum ekmek için saban iziyle bölünen küçük parçalardan biri ve sabanla bir geçişte işlenen arazi dilimi olarak tanımlanmakta olup Osmanlı Devleti'nde eskiden kullanılan bir alan birimidir. Evlek, alan birimi olarak dönümün yaklaşık 1/4'ine tekabül etmektedir. (1/4 dönüm=229,59825 metrekare)

Tablo 4. *İshak Bey Medresesi'ne sonradan ilave edilen vakıflar.*

	Vakıf İsmi	Önceden Ait Olduğu Kurum/Şahıs	Gelir Miktarı
	Dokuz dönüm tarla	Şeyh İlyas Zaviyesi	----
Medreseye ilave	Kadı Hamamı	Sultan Hatun	1.000 akçe
Edilen Vakıflar	Haceoğlu Mezrası	Mustafa v. Ali	750 akçe
	Genel Toplam		1.750 akçe

İshak Bey Medresesi'nin gelir kaynakları arasına ilave edilen ilk vakıf, Denizli'nin merkezinde bulunan Şeyh İlyas Zaviyesi'ne ait araziden meydana gelmekte olup yalnızca 1486 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. Şeyh İlyas Zaviyesi'ne²⁰ ait olan *şehrin içinde ve zahirinde* olarak tabir edilen ve toplam dokuz dönümden oluşan iki akarın medreseye ilhak edilme nedeni, muhtemelen zaviyenin zamanla harap olup artık işlemez hale gelmesidir. Arşiv belgelerinde zaviyeden medreseye aktarılan dokuz dönümlük iki akardan elde edilen gelir miktarı ise net bir şekilde belirtilmemiştir (COA-MAD-262, s. 455). Medresenin gelir kaynakları içerisinde sonradan dâhil edilen ikinci vakıf, kazanın merkezinde bulunan “Kadı Hamamı” olup müesseseye ilişkin ilk kayıt, 1528 tarihli evkaf defterine aittir. 1486 tarihli ilk evkaf defterinde, hamama ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamış olup muhtemelen bahsi geçen hamam, o dönemde harap durumda olduğu ve fonksiyonlarını ifa edemediği için kaydedilmemiştir. Germiyanogulları'na ait olan Kadı Hamamı, Germiyanoglu II. Yakup Bey'in kız kardeşi olan Sultan Hatun'un mülkleri arasında bulunurken vefatı sonrasında Kütahya'da yer alan imaretine vakfedilmiştir. Ancak zaman içerisinde Denizli kazasında yaşanan zelzele sonrasında harap olan hamam bir süre o halde kaldıktan sonra muhtemelen tamir edilerek işlerliği yeniden kazandırılmış ve hamamın gelirinin yarısı *beğlik* adı altında İshak Bey Medresesi'ne aktarılmıştır. Nitekim arşiv belgelerinde medresenin vakıfları arasında yer alan ve *nısf-ı hamam-ı cedit* olarak söz edilen hamam Kadı Hamamı olup yıllık hasılatı 1.000 akçedir (COA-TT-369, s. 457; COA-TT-369, s. 131; COA-TKGM-KKA-TT-560, s. 237/a). Medresenin gelir kaynaklarına eklenen üçüncü ve son vakıf ise, Germiyanoglu Şah Çelebi ve Yıldırım Bayezid'den mukarrnamesi²¹ bulunan ve “vakf-ı kadim”²² olarak tasarruf edilen Haceoğlu Mezrası'dır. II. Bayezid zamanında da padişahın beratıyla tasdik edilerek Mustafa oğlu Ali tarafından tasarruf edilen mezra, bir süre sonra medresenin gelir kaynakları arasına ilave edilmiştir. Bu durumun sebebi ise, bahsi geçen Ali isimli şahsın bir suçla ilişkilendirilmiş olmasından kaynaklanmıştır. Mezranın mutasarrıfı Ali'nin eskiden işlediği bir suçun ortaya çıkması dolayısıyla vakıf mezra elinden alınmış ve medresenin müderrisi olan Mevlânâ Şemseddin eline *zammiyename-i pâdişâhî*²³ verilerek müessesenin vakıfları arasına eklenmiştir. Mevlânâ Şemseddin'in vefatının ardından mezranın eski mutasarrıfı Ali, araziye tekrar kendi üzerine olacak şekilde onaylatınca yeni müderris olan Mevlânâ Süleyman durumu Denizli kazasının kadısına arz ederek teftiş edilmesi talebinde bulunmuştur. Müderrisin şikâyeti sonrasında yapılan teftiş neticesinde durumun müderrisin belirttiği şekilde cereyan ettiği açığa çıkarılmış ve mezra, padişahın emriyle yeniden medresenin vakıfları arasına ilave edilmiştir. Haceoğlu mezrasından elde edilerek medreseye getirilen toplam gelir miktarı arazi içerisinde bulunan bir bağın öşrü ve yetiştirilen ürünlerle birlikte 750 akçedir. Bahsi geçen toplam gelir miktarı; mezranın içinde bulunan bağdan 10 akçe, yetiştirilen ürünler olan buğdaydan 300 akçe, arpadan 240 akçe ve pamuktan 200 akçe şeklinde elde edilmektedir (COA-MAD-262, s. 435).

Görülüyor ki; medresenin gelir kaynakları üç farklı koldan beslenen akarlardan oluşmakta olup bunlar “doğrudan vakıflar, cihet-i tedris olarak tahsis edilenler ve sonradan ilave edilenler” şeklinde tasnif edilmiştir. Medresenin akarlarını ihtiva eden tüm gelir kaynaklarının oransal bazda dağılımı Şekil 1'de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir:

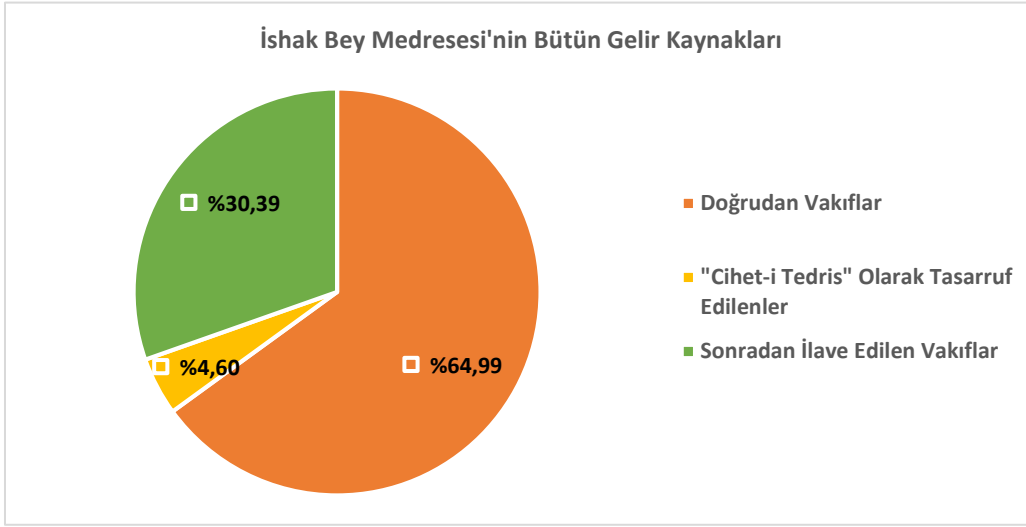
²⁰ Şeyh İlyas Zaviyesi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. (Beyazıt & Curavcı, 2024, s. 340).

²¹ Mukarrname: Osmanlı devlet teşkilatı ve vakıf sisteminde bir görev, sözleşme veya imtiyazın yasal olarak onaylanması, yenilenmesi ve süresinin uzatılmasını belirten resmi belge veya ferman şeklinde tanımlanmaktadır.

²² Vakf-ı kadim: Osmanlı tahrir defterlerinde yer alan ve eskiden beri var olan, kuruluşu çok eskiye dayanan ve atadan kalma vakıf kayıtlarını belirtmek için kullanılan bir ifadedir.

²³ Zammiyename-i pâdişâhî: Osmanlı padişahlarının çıkardığı ek kanunlara ya da tayin ve terfi fermanlarına ilave edilen resmi bir ek metin olarak belirtilmektedir.

Şekil 7: İshak Bey Medresesi'nin bütün gelir kaynakları.

Medresenin bütün kaynaklardan temin edilen gelirlerinin toplamı 5.757 akçe olarak hesaplanmıştır. Medresenin üç kola ayrılan gelir kaynakları içerisinde en fazla pay, 3.742 akçe ve %64,99'luk bir oranla tüm akarların 3/5'ünden fazlasını meydana getiren doğrudan vakıflara aittir. Medreseye sonradan ilave edilen akarlar, ikinci sırada yer almakta olup 1.750 akçe ve %30,39'luk bir oranla medresenin gelir kaynaklarının takriben 1/3'ini muhteva etmektedir. Medresenin gelir kaynakları arasında en az pay ise, 265 akçe ile cihet-i tedris olarak tahsis edilen akarlardan elde edilmekte olup sadece %4,60'lık bir orana tekabül etmektedir.

4. SONUÇ

Güneybatı Anadolu'nun kadim Türk-İslam şehirlerinden biri olan Denizli'de XIV. yüzyılda kurularak ilmî ve kültürel bağlamda yeni ufuklar açan İshak Bey Medresesi'nin XVII. yüzyıla kadar kazadaki eğitim müesseselerinin en önemli temsilcisi ve yegâne medresesi olduğu belirlenmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlılara geçiş sürecinde bir köprü vazifesi gören beyliklerden biri olarak tarih sahnesinde boy gösteren İnançoğulları eliyle inşa edilen bu ilmî-kültürel mirasın, beylik ortadan kalktıktan sonra farklı siyasi oluşumların hâkimiyeti altına girdiği tespit edilmiştir. Zira İnançoğulları'ndan kalma eğitim müessesesinin mevcut statüsüne ne Germiyanogulları ne de Osmanlı Devleti döneminde dokunulmuş, aksine yaşanan kazaya kattığı kültürel doku muhafaza edilmiştir. Nitekim İshak Bey tarafından bina edilen müessesenin inşa edilme tarihi itibarıyla oldukça eski ve köklü bir teşekkül olup işaret edilen Türk-İslam devletleri arasında gerçekleşen kültürel miras aktarımı ve kurumsal sürekliliğin somut bir tezahürü olduğu ortaya konulmuştur.

İshak Bey Medresesi'nin kazanın en eski eğitim kurumu olma hüviyetine sahip olmanın yanı sıra kurulduğu yerleşim biriminin kendi ekseninde teşekkül ettiği ve bu muhitte yaşam süren şahısların ona göre biçim kazandığı bir müessese olduğu belgelerle tescillenmiştir. Zira arşiv vesikaları sayesinde medresenin mekânsal yerleşkesi olan mahalle, bu mahallede ikamet eden şahıslar, mahallenin demografik yapısı ve toplam nüfus adedi kronolojik olarak ortaya konulmuştur. Denizli kazası için her daim önemli bir ilim merkezi olan medresede, yönetsel işleyişi üstlenen ve ilmî faaliyetleri yürüten toplam 15 görevli personel saptanmıştır. Medresede istihdam edilen görevlilerin büyük bir çoğunluğu ilk kez tespit edilmiş olup bu vazifelilerin ismi, göreve tayin edilme tarihi, süreci ve görev süresi vb. bulgular incelenerek büyük ölçüde müessesenin tarihî seyri içerisine yerleştirilmiştir. Yine medresenin idari ve akademik kadrosunu meydana getiren bazı şahısların vazifeleri mukabilinde kendilerine ödenen ücret miktarı belirlenerek gider kalemlerinin küçük bir payı analiz edilmiş ve buradan hareketle müessesenin genel mali politikası içerisinde harcama bütçesine ilişkin çıkarımlar yapılmasına sağlam bir zemin hazırlanmıştır. Müessesenin gider kalemlerine ilişkin verilerin azlığına tezat oluşturacak biçimde gelir kalemlerine ait kayıtların bolluğu, medresenin ekonomik sürdürülebilirliği ve finansal ağının çok daha net bir şekilde takip edilebilmesine imkân tanımıştır. Zira tarihî ve ilmî öneme haiz

müessesenin varlığını asırlar boyunca idame ettirebilmesi adına “vakıf” adı altında iktisadi bünyesine çeşitli dönemlerde olmak üzere pek çok kaynak tahsis edildiği saptanmıştır. Medreseyi besleyen üç farklı gelir kolu ile emlak, arazi, nakit gibi farklı türdeki unsurları bünyesinde barındıran muhtelif gelir kaynaklarının mevcudiyeti belirlenmiş olup müessesenin iktisadi omurgasını oluşturan bu kalemler müstakil bir şekilde irdelenmiştir. Bu bağlamda; medrese vakıflarının coğrafi lokasyonları, sayısal mevcudiyeti, oransal dağılımı ve her bir unsurun müesseseye sağladığı gelir miktarı münferit bir şekilde analiz edilmiştir. Böylece takriben 500 yıl faaliyet gösteren müessesenin finansmanına ilişkin ayrıntılı bir bilanço ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak, Türk-İslam kültür ve medeniyetinden derin izler taşıyan bu nadide eğitim kurumunun XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar ayakta kalmayı başardığı resmi kayıtların rehberliğiyle kanıtlanmıştır. Bu tarihten sonra ise, müesseseyle ilişkin arşiv vesikaları suskun kalmış olup muhtemelen bahsi geçen medrese tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır. Zira idari ve fiziki akıbetine dair herhangi bir ize ulaşılamamış olması, medresenin kurumsal varlığının fiilen nihayete ermiş olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bununla birlikte kaleme alınan bu çalışma, incelenen arşiv vesikalarından elde edilebilen verilerle şekillenen ve odağında sosyo-ekonomik ve kültürel öğelerin yer aldığı bir metin olarak kurgulanmıştır. Ancak medresenin ilmî faaliyetlerine ilişkin verilere erişilememiş olması, müessesenin bazı veçhelerinin gölgede kalmasına yol açmıştır. İlerleyen süreçte farklı arşivlere ait fonlarda yürütülecek titiz çalışmalarla medresenin öğretim kademeleri, müfredat yapısı ve yetiştirdiği ilmî şahsiyetleri ortaya çıkaracak yeni bulgulara ulaşılması, müessesenin karanlıkta kalan yönlerine ışık tutulması hususunda araştırmacılara yeni kapılar aralayacaktır. Mevcut veri sınırlılıklarına rağmen söz konusu hedeflere zemin hazırlayan bu araştırma, İshak Bey Medresesi’ni doğrudan ve kapsamlı bir şekilde inceleyen ilk bilimsel nitelikli çalışma olma özelliği taşımakta ve literatürde var olan önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Nitekim konuyu bütüncül bir yaklaşımla ilk kez bilim dünyasına kazandıran bu makale, hem alan yazınına özgün bir akademik katkı sunarak öncü bir kaynak teşkil etmiş hem de gelecekte yapılacak monografik çalışmalara yön verecek bir referans noktası olmuştur.

Teşekkür

Bu çalışma kapsamında teşekkür edilmesi gereken herhangi bir kişi veya kurum bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması ve Etik Beyanı

Yazar, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu ve çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan etmektedir.

Finansman

Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Veri Erişilebilirliği Beyanı

Bu çalışmaya ait veriler, yazar tarafından kamuya açık bir veri tabanında paylaşılmamıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan veri seti, makul bir talep üzerine ve etik kurallar çerçevesinde sorumlu yazardan temin edilebilir.

Yapay Zekâ Beyanı

Yazar, çalışmanın hazırlanması, yazılması ve düzenlemesi sürecinde herhangi bir üretken yapay zekâ aracı kullanılmadığını beyan etmektedir.

Yazarların Katkıları

Çalışmanın kavramsallaştırılması, yöntemsel tasarımı, veri toplama, tasnif ve tahlil edilme süreçleri ile makalenin kaleme alınması ve düzenlenmesi dâhil olmak üzere tüm aşamaları yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Orcid

Seçil Curavcı: <https://orcid.org/0000-0001-7499-6988>

KAYNAKÇA

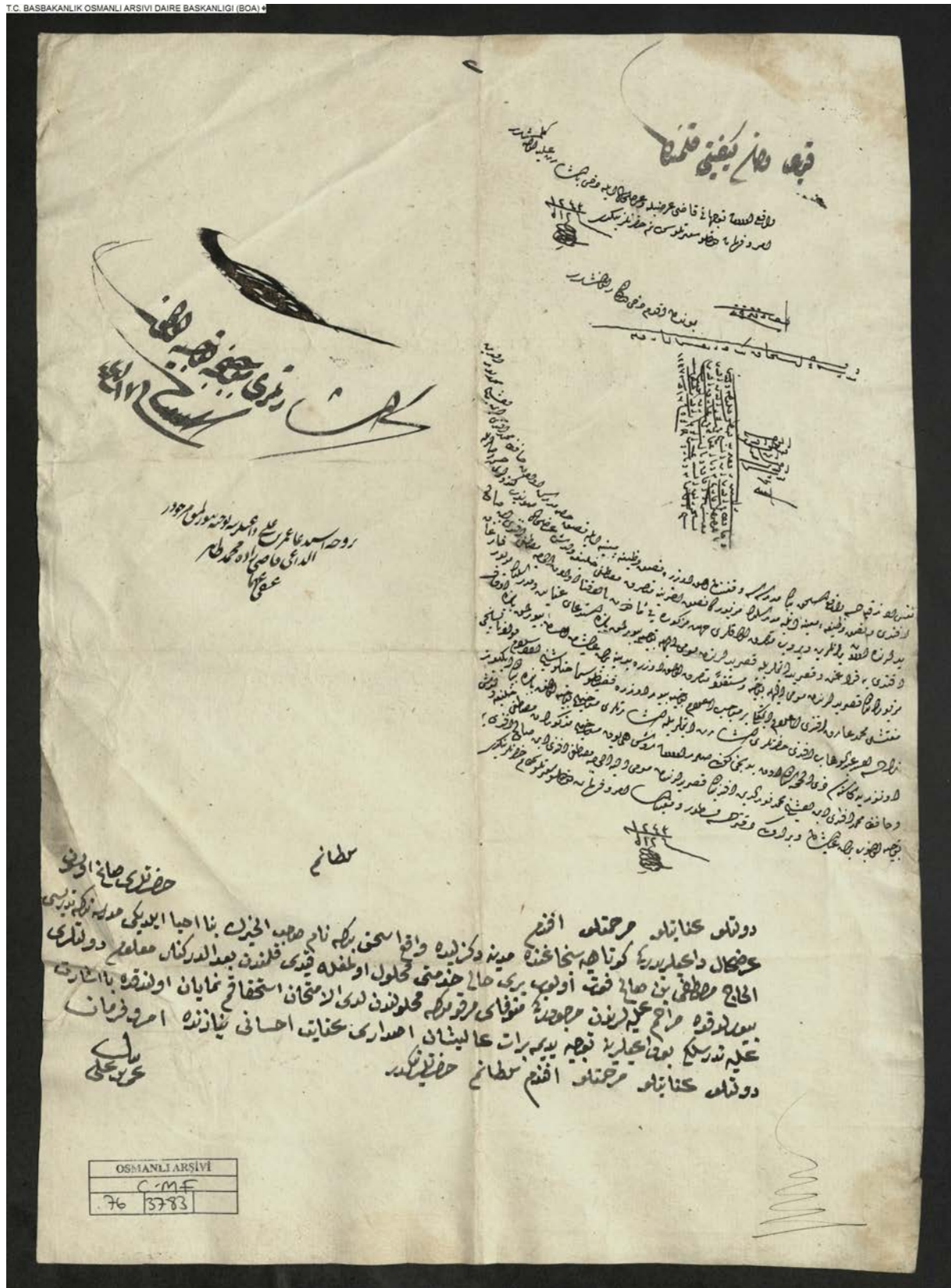
- COA-MAD-d.262 Numaralı Evkaf Defteri, H. 889-906/M. 1486-1500.
- COA-TT-d.369 Numaralı Evkaf Defteri, H. 934-937/M. 1528-1530.
- COA-TT-d.438 Numaralı İcmal Tapu Tahrir Defteri, H. 937/M. 1530
- COA-TKGM-KKA-TT-d.407 Numaralı Evkaf Defteri, H. 979/M. 1571.
- COA-MD-79 Numaralı Mühimme Defteri
- COA.C.MF./35-1706, 76-3783, 86-4291.
- COA.İE.EV./51-5700.
- COA.TS.MA.d-5335.
- VGMA-HD.d./-1117, 1140.
- Akça, F. A. (1945). *Küçük Denizli Tarihi (Yunanlılardan Osmanlılara Kadar M.1434/H.832)*. Salih Kitapçioğlu Matbaası.
- Akın, V. (2008). Denizli İnançoğullarına Dair Paralar: Murad ve İshak Bey'in Sikkeleri. *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, 17, 31.
- Altıntaş, M. (2019). *İbn-i Battutâ'ya Göre Anadolu Şehirlerinde Siyasî, Dinî, İlmî, İçtimâî ve İktisadî Hayat*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Aydın, M. (2014). *Denizli'de Eğitim-Osmanlı Dönemi*. Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Balık, İ. (2022). Denizli (Lâdik) İnançoğulları Beyliği. Çizgi Kitabevi.
- Baltacı, C. (2021). *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Baykara, T. (1969). *Denizli Tarihi İkinci Kısım 1070-1429*. Fakülteler Matbaası.
- Baykara, T. (1994). Denizli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9, 155-159.
- Baykara T. (2000). İnançoğulları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, 263-264.
- Baykara, T. (2007). *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli 1070-1520*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Beyazıt, M., & Beyazıt, Y. (2019). *Denizli Darıverenli Camii-Medresesi-Haziresi*. Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Beyazıt, Y. (2013). Hurufat Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri. *History Studies*, 5(1), 39-69. http://dx.doi.org/10.9737/historyS_676
- Beyazıt, Y. (2014). *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Beyazıt, Y., & Curavcı, S. (2024). Tahrir Defterlerinde Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı Zâviyelerinin İzini Sürmek. L. Aksu Kılıç & M. Ö. Duran (Eds.), *Prof. Dr. Saim Savaş Armağanı-Tarih Yazıları* (ss. 319-351). Çizgi Kitabevi.
- Bozkurt, N. (2003). Medrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28, 323-327.
- Demir, S. (2021). İslam Coğrafyasında Erken Dönem Medrese Bileşenleri Üzerine. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1678-1691. <https://doi.org/10.33206/mjss.825800>
- Demir, H. (2017). Osmanlı İlk Dönemi Medreselerinin Kuruluş Süreci ve Arap Dilinin Öğretimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 614-622. <https://doi.org/10.14686/buefad.297832>
- Demir, T. (2017). *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*. Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

- Develi, T. O., & Sütcü, M. S. (2024). Güneybatı Anadolu'nun Türkleşmesi ve Attouda/Hisar Çevresinde Türk- İslam Döneminin Somut Kültürel Miras Öğeleri. *Bilig*, 111, 125- 157. <https://doi.org/10.12995/bilig.11106>
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî. (2023). *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (R. Şeşen, Çev.). Yeditepe Yayınevi.
- Eron K., & Teoman, G. (2008). İnançoğlu Murad Arslan Bey'in Sikkeleri. *Uluslararası Nümismatik Sempozyumu, 31 Mayıs 2008-İstanbul*, 19-25.
- Evliya Çelebi. (2017). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (S. A. Kahraman Haz.; Cilt 9/1). Yapı Kredi Yayınları.
- Gökçe, T. (1996). 934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayetleri Medreseleri ve Müderrisleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 163-175. <https://izlik.org/JA52RZ96TM>
- Gökçe, T. (2000). XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hızlı, M. (1987). Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 273-281. <https://izlik.org/JA64NX46TT>
- Kayhan, H. (2002). Lâdik Beyliği (1261-1403). *Türkler Ansiklopedisi*, 6, 763-770.
- Kemal Ş. (2012). *Tarihî, Coğrafi, İçtimaî, Sıhhi, İktisadî Nokta-î Nazardan Denizli*, (yay. haz. İbrahim Balık). Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kemaloğlu, M. (2015). XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devleti'nde Eğitim-Öğretim (Medreseler). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2(5), 62-79. <https://izlik.org/JA83ER93WA>
- Orman, İ. (2003). Medrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28, 338-340.
- Öntuğ, M. M. (2007). 18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar. *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler-I (6-8 Eylül 2006)*, Denizli, Türkiye, (ed. Ayfer Özçelik-M. Yaşar Ertaş-Yusuf Kılıç-Yasemin Avcı-Süleyman İnan-Selim Parlaz), (189-199). Fakülte Kitabevi.
- Sargın, A. (2019). *Hurufat Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Sırım, V. (2014). Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 394-402. <https://doi.org/10.17719/jisr.20164421715>
- Şenel, S. (2022). *Denizli Medreseleri*. Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Toker, T. (1968). *Denizli Tarihi*. Yenigün Matbaası.
- Ulusoy, A. T. (1928), *Denizli (Lâdik Emâreti)*. *Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuası*, 3 (13), 809-813.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2019). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1929). *Kitabeler-II*. Devlet Matbaası.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2019). *Anadolu'nun Türkleşmesinde Denizli*. Boy Yayınları.

EKLER

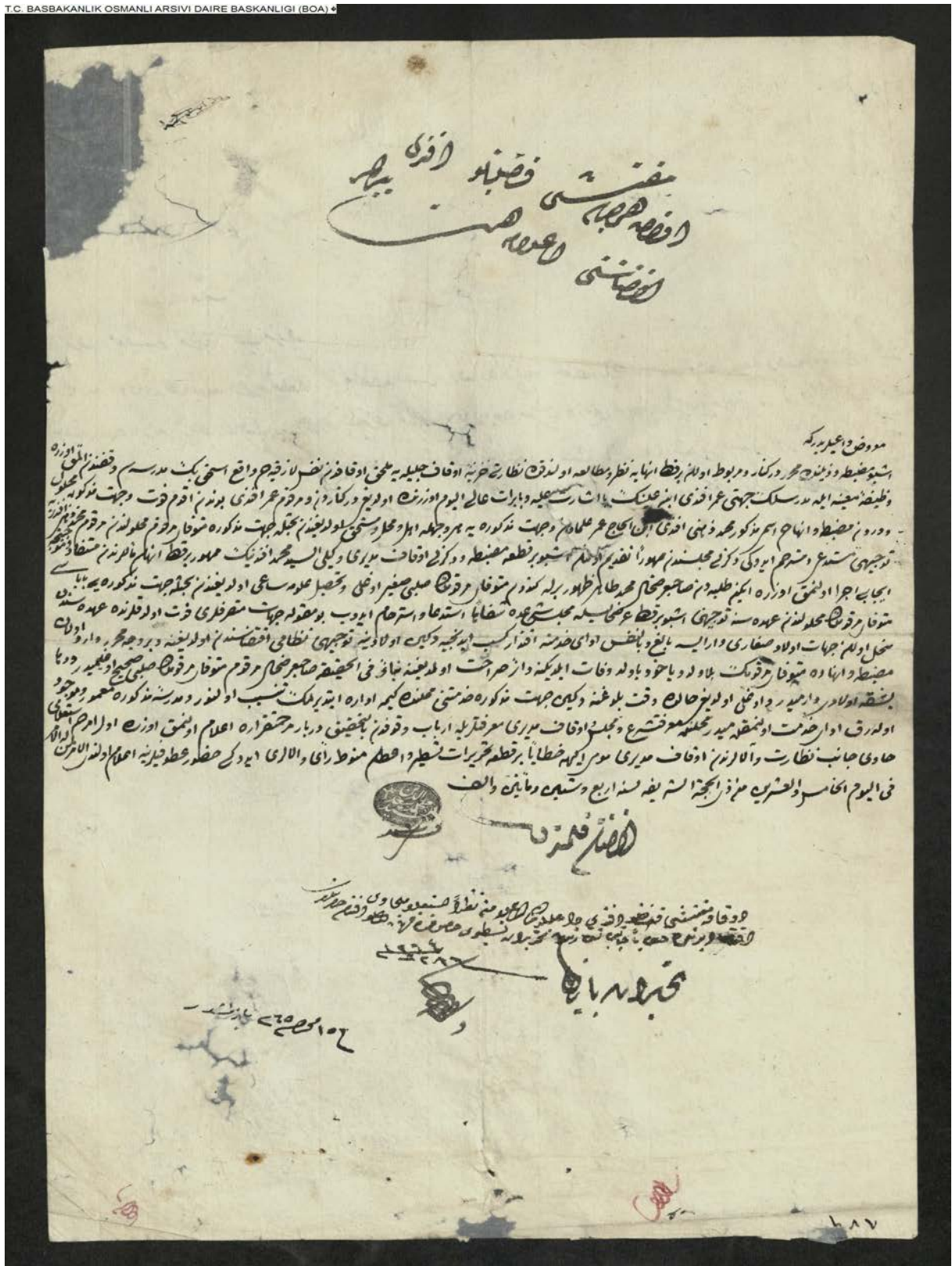
Ek 1. İshak Bey Medresesi'ne imtihanla müderris tayini (C.MF./76-3783).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) *

Ek 2. *İshak Bey Medresesi'nin müderrisi olan Ömer Halife ibn Ali'nin vefatı sonrasında kadı arzı ve kendi arzuhâli üzerine 1849 yılında oğlu Mehmed Zahid Efendi'nin müessesenin son müderrisi olarak tayin edilmesi. (COA.C.MF./86-4291).*

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIGI (BOA) ♦

Ek 3. İshak Bey Medresesi'nin tespit edilebilen tek mütevellî kaydı (VGMA.HD.1117)

